

стран Европы, гарантирующее и регулирующее порядок охраны объектов культурного наследия; определено соотношение понятий "культурное наследие" и "культурные ценности".

Ключевые слова: культура, культурное наследие, культурные ценности, охрана культурного наследия, объекты охраны культурного наследия, уголовная ответственность.

Kulakova N. Criminal liability for crimes infringing on the cultural heritage in Europe.

This article examines the basis of criminal legal protection of cultural heritage in Europe. Analyses legislation, which provides and guarantees the right on protection of cultural heritage; relates to the definitions of "cultural heritage", "cultural property", "cultural asset".

Key words: culture, cultural asset, cultural heritage, cultural property, legal protection of cultural heritage, subjects of cultural heritage, criminal liability.

УДК 343.148

Шевченко О. В.
Національна академія внутрішніх справ

ПРИЗНАЧЕННЯ СЛІДЧИМ СУДОВО-ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Розглядаються питання призначення слідчим судово-товарознавчої експертизи під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях. Зазначено, що такі експертизи призначаються по різних видах кримінальних правопорушень коли необхідно встановити фактичні дані і обставини у кримінальному провадженні. Аналізуються правові основи призначення судово-товарознавчих експертиз та тактика їх призначення слідчим.

Ключові слова: судова експертиза, судово-товарознавча експертиза, товарознавча експертиза, спеціальні знання, експерт-товарознавець, спеціальні пізнання, товарознавчі знання, спеціаліст-товарознавець.

У чинному кримінальному процесуальному законодавстві України призначення експертизи розглядається як один із трьох способів використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні. Експертиза є способом збору доказів, а саме тих фактичних даних, які мають значення для правильного вирішення матеріалів кримінального провадження, тобто, тих неочевидних фактів, що можуть бути встановлені певним спеціальним шляхом наукового дослідження відповідних об'єктів. На стадії досудового розслідування експертиза сприяє об'єктивності, повноті та всебічності пізнання події і обставин кримінального правопорушення. Експертиза призначається тільки після внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань і вважається основною формою використання науково-технічних досягнень у кримінальному судочинстві. Використання таких знань можливо і через призначення судово-товарознавчої експертизи.

У зв'язку з цим заслуговує на увагу дослідження питання правового регулювання судової експертизи, різновидом якої є судово-товарознавчі експертизи. Судова експертиза це одним із правових інститутів, що зазнав істотних змін, у зв'язку з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України.

Проблеми правового регулювання судово-товарознавчої експертизи становлять інтерес з точки зору вдосконалення процесуального законодавства, що має важливе теоретичне і практичне значення.

Аналіз діючого процесуального законодавства свідчить про відсутність системного підходу до регулювання правовідносин, що виникають у сфері використання спеціальних товарознавчих знань, що породжує теоретичні проблеми та викликає труднощі у практичній реалізації правових норм.

Тактиці призначення судово-товарознавчої експертизи у кримінальному провадженні присвячено чимало праць науковців, зокрема В. В. Архіпова, К. А. Букалова, Л. І. Георгієва, Г. В. Дашкова, М. С. Корчана, О. В. Оснач, М. О. Полякової, І. А. Петрової, Р. Д. Рахунова, С. С. Толмачової, М. О. Подольного, Л. А. Сергєва, І. В. Сірохмана, В. Г. Федорова.

Метою статті є дослідження теоретичних проблем використання спеціальних товарознавчих знань та особливостей призначення судово-товарознавчої експертизи в умовах оновлення кримінального процесуального, цивільного та господарського процесів.

Однак, враховуючи те, що специфіка товарознавчих досліджень постійно змінюється, оскільки в умовах розвитку ринкових відносин характер кримінальних правопорушень має інші відмінні ознаки, асортимент товару швидко оновлюється, з'являються нові сировинні матеріали, засоби їхнього опрацювання, зокрема, переобладнуються підприємства для здійснення пов'язаних з цим технологічних процесів.

З розвитком ринкової економіки законодавча й нормативно-технічна база України також перебуває у стадії постійного вдосконалення й оновлення, де в багатьох випадках зустрічаються суттєві суперечності, що ускладнює роботу судових експертів та є одним із чинників, які впливають на якість отримання обґрунтованих висновків сучасних судово-товарознавчих експертиз.

Процесуальний закон сформулював у загальному вигляді підстави для призначення судово-товарознавчої експертизи у кримінальному провадженні. Законодавство повністю покладає вирішення цього питання на слідчого, прокурора або суд. Дане положення ще раз підтверджує висновки про те, що на досудовому розслідуванні головним суб'єктом розслідування є слідчий, який має повне право сам застосовувати спеціальні знання без якихось обмежень або користуватися послугами спеціаліста чи експерта. Рішення з цих питань він приймає за своїм внутрішнім переконанням, виходячи з конкретних обставин, що складаються в процесі досудового розслідування.

Підстави і порядок призначення, проведення судово-товарознавчих експертиз регулюється кримінальним процесуальним законом. Дотримання його вимог є гарантією всебічного, повного і об'єктивного розслідування кримінального правопорушення.

Будь-які порушення вимог закону при проведенні експертизи можуть впливати на повноту і вірогідність висновків експерта-товарознавця, позбавити їхньої доказової сили. Підстави для призначення судово-товарознавчої експертизи сформульовані в законі лише у загальному вигляді – коли для вирішення певних питань у провадженні потрібні наукові, технічні або інші спеціальні знання. З цього приводу І. В. Сірохман зазначає: “як відомо, потреба в спеціальних знаннях може бути задоволена і шляхом застосування і самим слідчим або спеціалістами різних категорій у відповідності до правил передбачених кримінальним процесуальним кодексом” [1, с. 167].

Слідчий повинен керуватися в кожному випадку необхідністю застосування спеціальних знань конкретними критеріями, які б допомагали йому правильно обирати той чи інший спосіб реалізації їх певними уповноваженими суб'єктами.

Призначення судово-товарознавчої експертизи є процесуальною дією і включає наступне: а) визначення необхідності проведення судово-товарознавчої експертизи; б) вибір експерта; в) складання постанови про проведення судово-товарознавчої експертизи; г) формулювання питань, які необхідно вирішити експертам; г) ознайомлення з цією постановою підозрюваного; д) роз'яснення йому його права.

Згідно з Кримінально-процесуальним кодексом України експертиза призначається у тих випадках, коли для вирішення певних питань у провадженні потрібні наукові, технічні або інші спеціальні знання. У цьому випадку необхідно звернути увагу на недосконале формулювання законодавства. Як зазначає Б. В. Романюк: “з цього випливає, що технічні або інші спеціальні знання можуть бути ненауковими” [2, с. 136].

Судово-товарознавча експертиза може бути призначена як на стадії досудового розслідування так і під час розгляду в суді у кримінальному, цивільному та господарському процесів.

Ряд науковців, зокрема М. С. Коран, М. О. Подоланий, М. О. Полякова і В. Г. Федоров зауважують, що на стадії досудового розслідування судово-товарознавча експертиза може бути призначена в усіх випадках, коли без використання спеціальних товарознавчих знань слідчий не може вирішити конкретні суттєві питання, що виникли в провадженні, призначає цю експертизу тільки після внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Аналізуючи практику призначення судових експертиз та використання їх висновків у кримінальному та цивільному судочинстві, Пленум Верховного Суду України у Постанові від 30.05.1997 р. № 8 “Про судову експертизу у кримінальних та цивільних справах”, прямо вказує: “судам слід мати на увазі, що при розгляді справ вони не мають права приймати рішення без проведення експертизи, якщо за законом призначення останньої є обов'язковою. Не проведення такої експертизи є підставою для повернення справи на додаткове розслідування” [3]. На жаль судово-товарознавчу експертизу слідчі часто сприймають як не обов'язкову, тому Постанова Верховного Суду України у цій частині не виконується і судово-товарознавчі експертизи часто замінюються довідками або актами осіб, які не мають базової товарознавчої освіти. Рішення щодо призначення судово-товарознавчої експертизи слідчий приймає особисто. Він повинен виходити з конкретних обставин правопорушення, тих питань, що виникають в ході слідства, власних можливостей та досвіду і суті експертного дослідження.

Судово-товарознавча експертиза має свою процесуальну форму, а експерт-товарознавець визначені функції і права, які відрізняють його від слідчого або спеціаліста, що відображено у кримінальному процесуальному законодавстві. Разом з тим, дослідження слідчим чи спеціалістом об'єктів пізнання, використання ними криміналістичних та інших методик, науково-технічних засобів, виклад своїх висновків у відповідних процесуальних документах майже нічим суттєво не відрізняються від тієї діяльності, яку проводить експерт. Законом визначена конкретна форма висновку експерта, але, спеціалісту формально також не заборонено

підготувати письмовий документ (довідку, акт, тощо) з описом своїх дій у яких він брав участь.

Призначення та проведення судово-товарознавчої експертизи має свої особливості. Перша із особливостей судово-товарознавчої експертизи полягає в тому, що при визначенні часу її призначення слідчому необхідно враховувати характер та обсяги об'єктів дослідження, як зазначають В. Д. Арсен'єв [4, с. 3-24], С. С. Толмачова [5, с. 36].

Слідча практика показує, що при виборі моменту призначення експертизи дуже важливим є збір певного матеріалу, пізнання його інформативного значення, побудова моделі нової доказової інформації, яку можна отримати в процесі дослідження цього матеріалу. Це дозволяє слідчому також поставити перед експертами найбільш раціональні і конкретні питання [7, с. 102]. Уважаємо, що своєчасне призначення експертизи і визначення на основі матеріалів провадження конкретних завдань дозволяє слідчому чітко планувати терміни проведення слідчих (розшукових) дій та розробляти тактику їх виконання. Цьому має передувати й ознайомлення слідчого з нормативною базою щодо процесуального порядку призначення і проведення судово-товарознавчої експертизи та безпосереднього врегулювання його іншими законами та підзаконними актами, які для зручності кваліфіковано зібрані у спеціальному виданні [8].

Друга особливість пов'язана з тим, що продовольчі товари вилучаються у повному обсязі однак експерту на дослідження направляється середня проба від однорідної продукції (сипучої, рідкої чи в'язкої консистенції) і т. ін. Цей порядок регламентується Постановою Кабінету Міністрів України від 02.04.1994 р. № 212 "Про порядок відбору господарюючих суб'єктів сфери торгівлі, громадського харчування та послуг товарів, сировини, матеріалів, напівфабрикатів, комплектуючих виробів для перевірки якості". Відбір проб має проводитися у точній відповідності до вимог нормативних документів, відносно порядку, кількості та методів проб із використанням відповідного обладнання та устаткування.

Третя особливість призначення судово-товарознавчих експертних, пов'язана з тим, що вона може призначатися під час розслідування розкрадань, крадіжок, розбоїв, провадження за якими здійснюється через значний термін після вчинення кримінального правопорушення і, як правило, товарні об'єкти які мають бути досліджені відсутні. У цьому випадку судово-товарознавча експертиза проводиться за матеріалами кримінального провадження [6]. Об'єктами експертизи стають надані у повному обсязі документи (рахунки фактури, товарно-транспортні накладні, технічні паспорти, копії протоколів допитів свідків та підозрюваних), у яких найбільш повно відображені відомості про товарні об'єкти експертизи, про це зазначають у своїх наукових працях В. В. Архіпов, С. П. Дідківська, О. О. Закатов, О. М. Зінін, Є. Д. Лукьянчиков і О. О. Садченко.

Переконавшись у необхідності призначення судово-товарознавчої експертизи слідчий керується кримінальним процесуальним кодексом, складає мотивовану постанову про прийняте процесуальне рішення.

Найважливішою складовою частиною підготовки слідчого до призначення судово-товарознавчої експертизи є формулювання питань, на які необхідно одержати відповідь експерта. Вони повинні впливати з обставин кримінального провадження,

відображати завдання даної експертизи і встановлювати її межі.

Питання, поставлені перед експертом-товарознавцем не повинні носити правового характеру і стосуватися оцінки доказів зібраних у провадженні. Питання в постанові необхідно наводити в логічній послідовності і правильно формулюватися, що буде сприяти висновку експерта-товарознавця. Неприпустимою є постановка питань, які не можуть бути розв'язані через відсутність загальних наукових товарознавчих методик.

Після того як були визначені питання і проведені інші слідчі (розшукові) дії, постанову про призначення судово-товарознавчої експертизи і необхідні для дослідження речові докази (вилучені товари, документи, порівняльні зразки) із супровідним листом слідчий направляє керівнику судово-експертної установи. Якщо судово-товарознавча експертиза проводиться не в судово-експертній установі, слідчий вручає все це особі, яку він обрав експертом.

Отже, судово-товарознавча експертиза, як одна із форм використання спеціальних-товарознавчих знань, зазвичай, призначається по різним видам кримінальних правопорушень, коли необхідно встановити фактичні дані і обставини у кримінальному провадженні. Її призначення має певні особливості. При призначенні судово-товарознавчої експертизи слідчий повинен виходити з конкретних обставин конкретного кримінального правопорушення, тих питань, що виникають в ході слідства, існуючих експертних методик та досвіду проведення таких експертиз.

Використані джерела:

1. Сирохман І. В. Товарознавство продовольчих товарів / І. В. Сирохман, І. М. Задорожний, П. Х. Пономарьов. – К. : Лібра, 1997. – 632 с.
2. Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві : монограф. / Б. В. Романюк. – К. : НАВС, 2002. – 196 с.
3. Про судову експертизу у кримінальних і цивільних справах : Постанова Пленуму Верховного суду України в кримінальних справах / упоряд. В. В. Рожнова, А. С. Сізоненко, Л. Д. Удалова. – К. : ПОЛИВОДА А. В., 2010. – С. 172-178.
4. Арсеньев В. Д. Соотношение понятий предмета и объекта судебной экспертизы / В. Д. Арсеньев // Проблемы теории судебной экспертизы : сб. науч. трудов ВНИИСЭ, 1980. – Вып. 44. – С. 3-24.
5. Толмачева С. С. Судебно-товароведческая экспертиза / С. С. Толмачева // Назначение и производство судебных экспертиз. – М. : ЦСЭ РФ, 2002. – 68 с.
6. Архіпов В. В. Судово-товарознавча експертиза товарів народного споживання. Теорія та практика : навч.-практ. посіб. / В. В. Архіпов. – К. : Центр учбової літератури, 2008.
7. Розрахунок втрати якості непродовольчих товарів у зв'язку з їх зносом та наявністю дефектів, який використовується при проведенні товарознавчих досліджень : метод. реком. – К. : КНДІСЕ МЮ України, 2000.
8. Товарознавство. Терміни та визначення : ДСТУ 3993.2000. – К. : Держстандарт України, 2000.

Шевченко А. В. Назначение следователем судебно-товароведческой экспертизы в ходе досудебного расследования.

Рассматриваются вопросы назначения следователем судебно-товароведческой экспертизы во время досудебного расследования в уголовных производствах. Указано, что такие экспертизы назначаются по разным видам уголовных правонарушений, когда необходимо установить фактические данные и обстоятельства в уголовном производстве. Анализируются правовые основания назначения судебно-товароведческих экспертиз и тактика их назначения следователем.

Ключевые слова: судебная экспертиза, судебно-товароведческая экспертиза, товароведческая экспертиза, специальные знания, эксперт-товаровед, специальные познания, товароведческие знания, специалист-товаровед.

Shevchenko A. Appointment by the inspector of judicial examination of the goods during pre-judicial investigation.

Questions of appointment are considered by the inspector of judicial examination of the goods during pre-judicial investigation in criminal proceedings. It is specified that such examinations are appointed by different kinds of criminal offences when it is necessary to establish the fact sheet and circumstances in criminal proceedings. Legal grounds of appointment of judicial examinations of the goods and tactics of their appointment by the inspector are analysed.

Key words: judicial examination, judicial examination of the goods, examination of the goods, special knowledge, the expert on the goods, special knowledge, knowledge of the goods, the specialist on the goods.

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341.321

Білозьоров Є. В., Кіндзера Р. І.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ МИРНОГО ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

У статті висвітлено питання міжнародно-правового захисту цивільного населення в умовах збройного конфлікту. Проаналізовані історичні передумови та положення основних документів у сфері міжнародного гуманітарного права, що стосуються захисту цивільного населення в умовах збройного конфлікту.

Ключові слова: цивільне населення, збройний конфлікт, Женевські конвенції 1949 року про захист цивільного населення під час війни, Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних.

Збройні конфлікти супроводжують людство впродовж всієї його історії, адже саме вони протягом тривалого часу були найважливішою формою взаємовідносин між людьми. В кожному збройному конфлікті ворожі сторони ставили собі за мету вирішити певні питання та досягти бажаних цілей, використовуючи при цьому найрізноманітніші методи. Але дуже швидко стало зрозуміло, що неадекватне реагування на дії супротивника може мати надзвичайно важкі наслідки для того, хто діє таким чином. Тому виникла потреба в регламентації такої, здавалося б некерованої сфери людської діяльності, як збройний конфлікт. Так почали складатися певні звичаї та правила ведення збройних конфліктів, які набули подальшого закріплення у міжнародно-правових актах, особливо це стосується захисту цивільного населення.

За останнє десятиліття збройні конфлікти у всьому світі, в тому числі і на Сході України, забрали життя сотень тисяч цивільних осіб. Серйозні порушення міжнародного гуманітарного права та прав людини стали поширеною практикою в